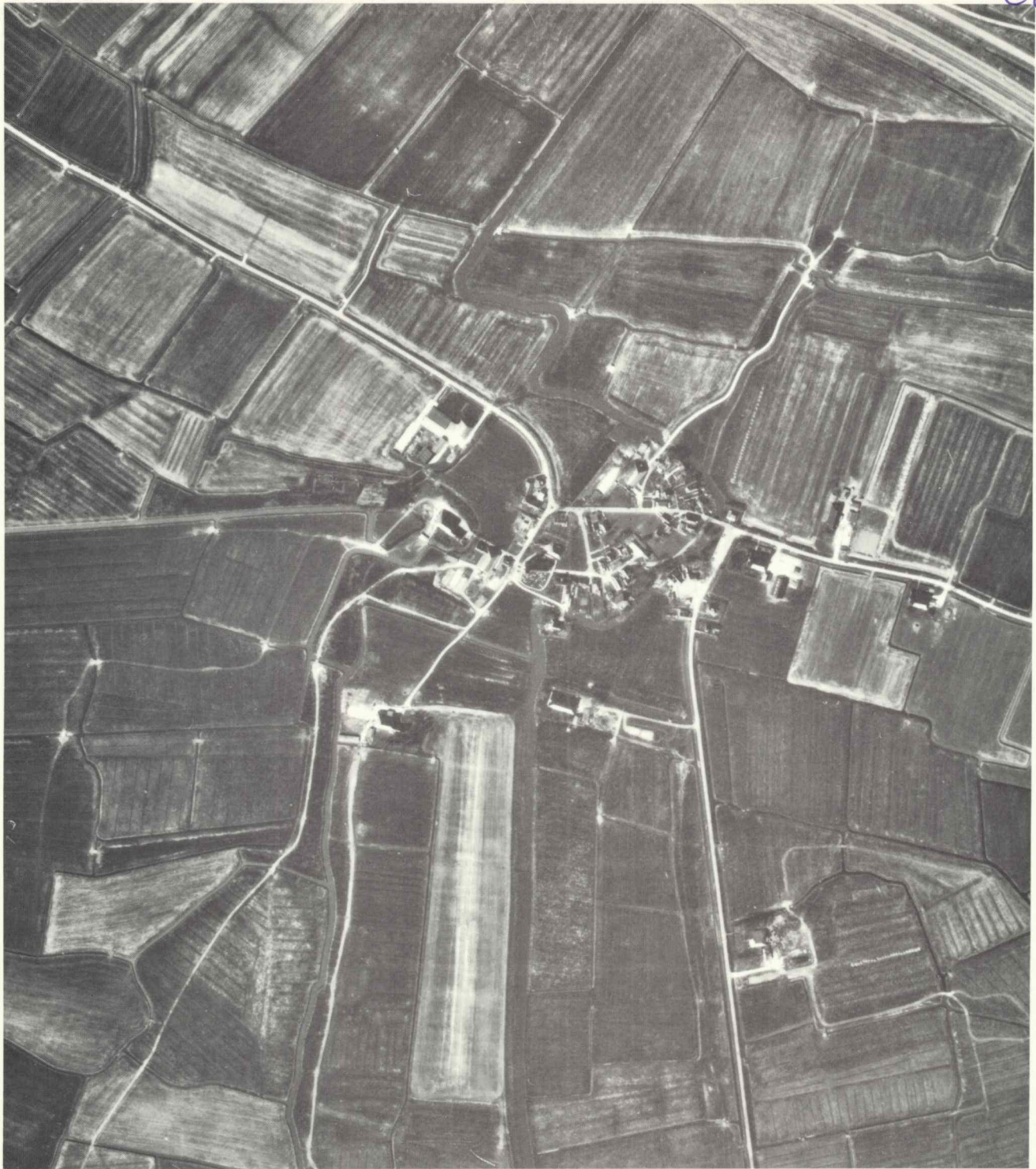

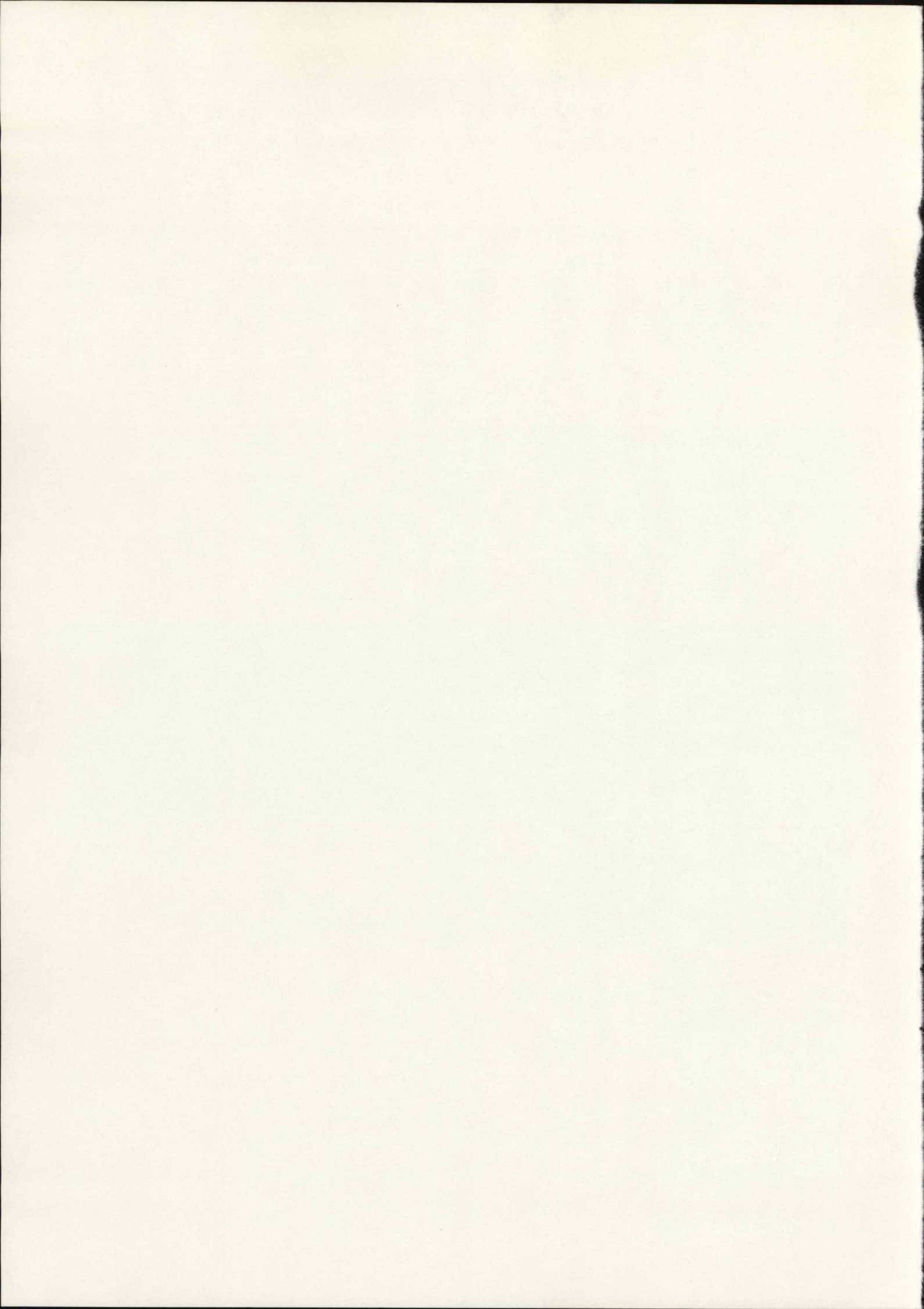
ID1339
C2
27-9-199

1.110518114003

SCHRAARD
gemeente Wûnseradiel

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 35 VAN DE MONUMENTENWET 1988

SCHRAARD, gemeente Wûnseradiel

Aanvulling op de toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Schraard als beschermd dorpsgezicht.

Resultaat gevoerd overleg

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 35 (voorheen 20) van de Monumentenwet zijn de gemeenteraad van Wûnseradiel, Gedeputeerde Staten van Friesland, de Rijksplanologische Commissie en de Raad voor het Cultuurbeheer gehoord over het voorstel Schraard aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht. De genoemde instanties hebben alle positief geadviseerd met betrekking tot de voorgenomen aanwijzing. Door de gemeenteraad, daarin gesteund door Gedeputeerde Staten, werd daarbij gevraagd het open gebied aan de zuidoostzijde van het dorp niet in de aanwijzing te betrekken, in verband met mogelijke beperkingen voor nieuwe bebouwing aan de Zuiderlaan en voor een aldaar gelegen agrarisch bedrijf.

De bedoelde open ruimte was binnen de voorgestelde grens opgenomen met het oog op het kenmerkende aanzicht op de dorpsrand; dit belang behoeft een uitbreiding van de bebouwing in aansluiting op de bestaande structuur niet volledig in de weg te staan. In verband hiermee is, conform het advies van de Rijksplanologische Commissie, de begrenzing van het aangewezen dorpsgezicht niet gewijzigd ten opzichte van het oorspronkelijke voorstel.

ERRATUM

In verband met de inwerkingtreding van de Monumentenwet 1988 per 1 januari 1989 dient in de plaats van "artikel 20 van de Monumentenwet" gelezen te worden: "artikel 35 van de Monumentenwet 1988".

De verwijzing "artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening" dient vervangen te worden door "artikel 36, eerste lid, van de Monumentenwet 1988".

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 20 VAN DE MONUMENTENWET

SCHRAARD gemeente Wûnseradiel

Toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Schraard als beschermd dorpsgezicht.

Het beschermde dorpsgezicht omvat het op bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekeningnummer 325) door een stippellijn omgrensde gebied.

Publikatie van de **Rijksdienst voor de Monumentenzorg**.

Maart 1988.

Inleiding

Het dorp Schraard is gelegen in de gemeente Wûnseradiel op een afstand van circa vijf kilometer ten westen van Bolsward. In de huidige ruimtelijke structuur van Schraard is de ontwikkeling van het terpdorp goed herkenbaar.

Het ruimtelijk beeld wordt sterk bepaald door de contrastwerking van open versus (door bebouwing en begroeiing) meer besloten ruimtes. In de ruimtelijke opbouw is niet de kerk, maar het wegenpatroon de belangrijkste structurerende factor.

De bebouwing wordt, behalve door de historische dorpskerk en de markante boerderijen, grotendeels gevormd door eenvoudige, kleine woonhuizen. Het zwaartepunt van de bebouwing is gelegen aan de oostzijde van de terp, waar de Schraarder Vaart de terp omringt. De situering van deze bebouwing vertoont een overwegend radiaal patroon. Het middengebied van de terp heeft in deze eeuw ten dele een invulling met bebouwing gekregen. Het noordwestelijke terpg gebied is grotendeels open en onbebouwd; enkele karakteristieke boerderijen domineren hier het beeld.

De historisch bepaalde dorpsstructuur, in samenhang met de kwaliteiten van het bebouwingsbeeld en de deels historische bebouwing, vormen de grond voor aanwijzing van Schraard als beschermd dorpsgezicht.

Ontstaan en ontwikkeling

De kust van het zuidoostelijke deel van de Noordzee vormt het verspreidingsgebied der terpen, de door de mens opgeworpen woonheuvels uit de periode dat het land nog niet door dijken werd beschermd. Het begrip terp is een algemene aanduiding voor deze heuvels en komt lokaal onder verschillende benamingen voor (terp in Friesland, wierde in Groningen en werf in Noord-Holland).

In het bedoelde kustgebied vond, als gevolg van het smelten van ijsmassa's na de laatste ijstijd (circa 10.000 jaar geleden) en de daarmee samenhangende zeespiegelstijging, mariene sedimentatie plaats. Ter plaatse van het huidige Noordnederlandse kustgebied werden daardoor vanaf circa 2700 voor Christus zand en klei afgezet.

Geleidelijk aan nam de zeespiegelstijging in betekenis af. Tot in de Middeleeuwen wisselden perioden waarin het gebied werd overstromd en sedimentatie van klei plaatsvond en perioden waarin het gebied grotendeels droog kwam te liggen elkaar af. Tijdens perioden van overstromingen (transgressiefasen)

werden nederzettingen of verlaten of verder opgehoogd. Op grond van deze periodiciteit onderscheidt men over het algemeen een viertal terpengeneraties, ontstaan in de periode tussen circa 600 voor Christus en circa 1000 na Christus.

De oudste vestiging vond plaats op de van nature hoogst opgeslibde gronden, de vaak langgerekte oeverwallen langs kwelderkreken. Meestal lagen deze oude woonplaatsen aanvankelijk direct op de kwelder zonder opgehoogd te zijn (vlaknederzetting). Soms ook wierp men direct al een kleine woonheuvel op. Bij het toenemen van de zee-inval werd de woonplaats verhoogd teneinde bewoning te kunnen continueren. Als ophogingsmateriaal gebruikte men mest en kwelderzoden. Aan de vorming van terpen kwam een einde in de late Middeleeuwen toen men het land door middel van dijken tegen het zeewater ging beschermen. Gezien de geringe hoogte van de oudste zeedijken bleven de terpen voorlopig als woonplaats bestaan. Daarnaast kwam een proces op gang van verplaatsing van de agrarische bedrijven van de terp naar het open veld.

Op archeologische gronden neemt men aan dat grotere terpen, waarop zich dorpen en steden hebben ontwikkeld, zijn ontstaan door het aaneengroeien van dicht bijeengelegen, oorspronkelijk eenhuizige terpen. De dorpsterpen kunnen op grond van hun verkavelingsstructuur in drie ideaaltypische groepen worden ondergebracht: terpen met een radiale verkaveling, terpen met een blokvormige verkaveling en langgerekte terpen met een centrale weg (handelsterpen).

De radiale terpen bezaten indertijd op de kruin een open ruimte, later verrees op deze plek veelal de kerk. Rondom deze ruimte lagen boerderijen, met hun achterzijde grenzend aan de ringweg (ossenvweg) aan de voet van de terp. Op de terpen werd gewoond, werd het vee gestald, vond akkerbouw plaats en werd drinkwater gewonnen. Het open veld gebruikte men als hooi- en weiland.

Het terpdorp Schraard wordt in 1270 voor het eerst vermeld als Scadawerth. Met '-wert' duidde men in vroeger tijd een hoger gelegen stuk land aan, dat bij normale vloed niet werd overstromd. In de loop van de Middeleeuwen is het verbonden geraakt met de nederzetting, zodat het in veel plaatsnamen voorkomt.

De terp van Schraard is, evenals veel andere terpen in dit gebied, gesitueerd op de hoogstgelegene gronden, de oeverwallen ter weerszijden van het geulenstelsel van de Marne. De oeverwal bestaat uit

zavelige gronden en is daardoor zeer geschikt als akkerbouwgrond. De ligging bij open water heeft gelegenheid gegeven tot visvangst. Het water heeft tevens dienst gedaan als vaarweg.

De ouderdom van de terp van Schraard is, bij gebrek aan archeologische vondsten, niet bekend. Bekend is wel dat de meeste terpen in dit gebied dateren uit het begin van de jaartelling.

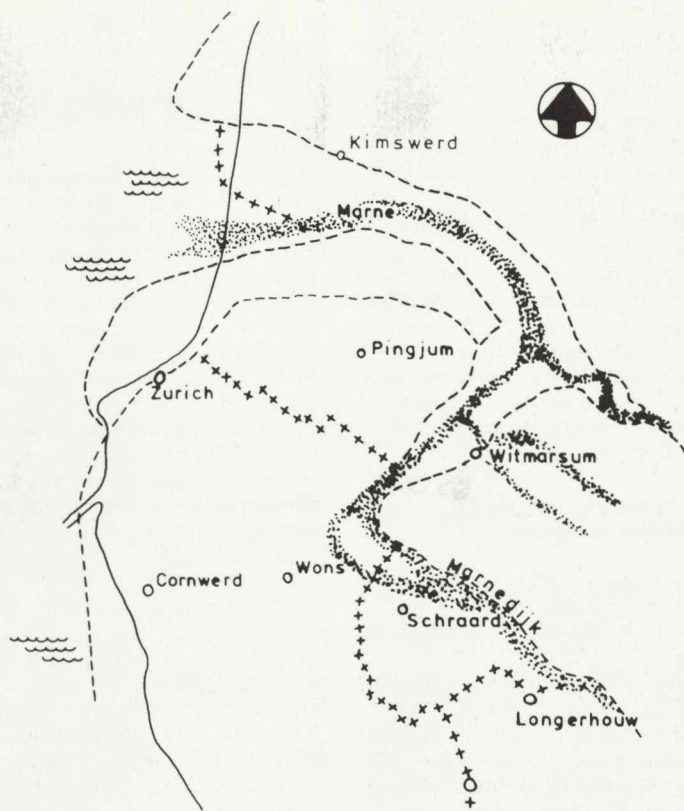
Reeds in de 10de eeuw wordt in deze streek een begin gemaakt met het beschermen van het land tegen het zeewater door de aanleg van dijken. De oudste bedijking heeft waarschijnlijk betrekking op de inpoldering van het gebied ten zuidoosten van Witmarsum.

Daarna is de Marne bedijkt (figuur 1). In de daarop volgende eeuwen is het meeste overstromingsgevaar te duchten van water dat zuidwest-Friesland vanuit de sterk vergrote Zuiderzee bedreigt. Het aan de Marnedijk grenzende gebied wordt beveiligd door de aanleg van een aantal zogenaamde hemdijken, die aansluiten op de Marnedijk. De Schraarder Hemdijk is vermoedelijk in de 12de eeuw tot stand gekomen.

Bij de bedijking en bij andere waterstaatkundige werken is waarschijnlijk een voortrekkersrol vervuld door kloostergemeenschappen. Het gebied rondom Schraard, de Schraarder Hem, is aldus rond 1200 geheel van een omdijking voorzien. Een deel van de voormalige Marne vormt als Schaarder Oude Vaart nog een verbinding tussen Schraard en Bolsward. Na de aanleg van de Hemdijk wordt de afwatering verzorgd door de noord-zuid gerichte Schraardervaart, die Schraard bovendien verbindt met Makkum en Workum.

Over de ruimtelijke ontwikkeling van Schraard zijn voor wat betreft de periode tot 1800 slechts fragmentarische gegevens voorhanden. Aan de rand van de circa twee meter hoge dorpsterp is een kerk gebouwd. De huidige kerk dateert vermoedelijk uit de tweede helft van de 13de eeuw. In de muren zijn stenen van een ouder gebouw verwerkt. De toren dateert mogelijk uit de 12de eeuw. Nog eerder heeft op dezelfde plaats waarschijnlijk een houten kerk gestaan. Aan het eind van de Middeleeuwen wordt Schraard, dankzij een hostiewonder omstreeks 1410, een bedevaartsoord. De pelgrims dragen bij aan het noodzakelijke herstel van de kerk.

Het oudste, globale overzicht van de dorpsstructuur verschaft de kaart van Schotanus à Sterringa uit 1718 betreffende de grietij Wonseradeel (fotobijlage, afb. 1). Op de kaart is het wegen- en vaartenpatroon in

Figuur I. Middeleeuwse bedijkingen rondom de Marne

grote lijnen weergegeven. Dwars over de terp ligt de weg die over de oude oeverwal een verbinding vormt tussen Bolsward en Wons. In het centrum sluit het in de richting van Exmorra lopende Zuiderpad op deze weg aan. De landwegen worden aan de oostzijde van de terp van Schraard gekruist door de Schraardervaart, die aan de noordzijde van de terp aangetakt wordt door 'de Marnje gedamd', de Oude Vaart. Tot in de 18de eeuw zijn vooral de verbindingen over water van belang; transport vindt dan nog hoofdzakelijk plaats per schip. Volgens Schotanus heeft het dorp enige bedrijvigheid, omdat door het dorp 'de vaert van Franecker nae Worckum' loopt. Ook de bebou-

wing van Schraard is globaal op de kaart weergegeven. Aan de oostzijde is de dichter opeengelegene dorpsbebouwing gesitueerd, welke is georiënteerd op de vaart. De zuid- en westzijde bestaat uit losstaande panden: de kerk, de voormalige state 'Aalva' en enkele boerderijen. De state is enkele eeuwen door de Aylva's bewoond. Dit geslacht speelt een vooraanstaande rol in het bestuur van het gebied.

Vanwege de lage zuivelprijzen in het begin van de 18de eeuw krimpen veel boeren hun veestapel in. Het accent in het boerenbedrijf in Wonseradeel verschuift naar de verkoop van hooi naar Holland.

Schraard vormt het centrum van deze exporthandel vanwege de gunstige ligging aan water. In het dorp verrijzen in de eerste helft van de 18de eeuw diverse hooischuren, die alle aan het water zijn gelegen. Rond 1750 is het aantal mensen dat in de hooihandel werkzaam is, even groot als het aantal landbouwers. Later neemt veeteelt weer de overhand.

De eerste kaart waarop de situering van de bebouwing gedetailleerd is weergegeven, is het kadastrale minuutplan van circa 1830 (fotobijlage, afb. 2). Het patroon van wegen en vaarten komt overeen met het beeld van de kaart van Schotanus, maar is exacter getekend. Daardoor komt nog duidelijker tot uitdrukking dat de Schraarder Vaart de oostelijke zijde van de terp begrenst. De omtrek van de terp wordt geaccenteerd door de ligging van een zestal boerderijen, herkenbaar aan hun plattegrond. De overige (woon)bebouwing is gesitueerd op de oostelijke terphelft en is in sterke mate op de Schraarder Vaart georiënteerd. Daardoor is ter plaatse een radiale structuur ontstaan. De westelijke terphelft bestaat vrijwel geheel uit agrarisch gebied. De Aylva-state heeft aldaar inmiddels plaats gemaakt voor een boerderij.

In de 19de eeuw neemt het transport over land in belang toe ten koste van het vervoer te water. In 1857 wordt een grindweg aangelegd tussen Schraard en Longerhouw in de richting van Bolsward. Het op de terp gelegen deel van de Zuiderlaan komt in de 19de eeuw te vervallen; daarvoor in de plaats komt een aansluiting tot stand met de Oosterlaan. Aan de westzijde van het nieuwe stuk weg wordt een kade aangelegd langs de Schraardervaart. In de 20ste eeuw worden de meeste wegen bestraat.

Reeds in de 17de eeuw is sprake van een school te Schraard. Vanouds wordt de school bekostigd door de kerkelijke gemeente. In 1866 wordt besloten de school te bestemmen voor christelijk onderwijs. Daarop verrijst eveneens aan de Schoolstraat in 1869 een nieuwe, openbare school, die echter na een gering aantal jaren weer wordt gesloten.

Godsdienstige tegenstellingen leiden in 1889 tot de bouw van een tweede, gereformeerde kerk tussen de bebouwing aan de noordoostzijde van het dorp.

De westelijke terphelft wordt rond de eeuwwisseling nog grotendeels als landbouwgrond gebruikt. Zoals dat ook bij andere terpen gebeurt, worden delen ervan dan afgegraven voor de terpaarde, die vanwege zijn hoge vruchtbaarheid gewild is bij ontginningen elders.

Vergelijking van het kadastrale minuutplan uit circa 1830 met de huidige plattegrond toont aan dat in deze periode een gedeeltelijke invulling van het middengebied van de terp heeft plaatsgevonden, vooral door bebouwing langs de Schoolstraat. Deze bebouwing dateert van rond de eeuwwisseling. Ten westen van de kerk komt in 1930 een nieuwe school gereed.

De laatste decennia is nauwelijks enige verandering in de omvang van de bebouwing opgetreden. Zoals veel kleinere dorpen wordt ook Schraard geconfronteerd met een teruglopend inwonertal, waardoor leegstand en het verdwijnen van winkel- en schoolvoorzieningen dreigt. Een deel van de panden heeft een functie gekregen als recreatiewoning.

Huidig ruimtelijk karakter

De omgeving van Schraard bestaat uit een weids landschap met grasland en verspreid liggende boerderijen. In dit open landschap komt het dorps-silhouet van Schraard markant tot uitdrukking. De grote dakvlakken van de aan de rand van de terp gelegen boerderijen bepalen, te zamen met de kerk(toren) en de aanwezige boombeplanting, van buiten het dorp gezien het beeld.

De terp zelf is ten gevolge van de terpafragingen nog slechts plaatselijk – langs de Schraarder Vaart en rondom het kerkerrein – als verhoging zichtbaar. De ruimtelijke opbouw van het dorp valt te onderscheiden in een tweetal verschillende structurelementen, die een specifieke bijdrage leveren aan het historisch-ruimtelijke karakter van het beschermde gezicht. Het noordwestelijke deel, begrensd door enkele markante boerderijen maar verder onbebouwd, sluit in ruimtelijk opzicht direct aan op het open weidelandschap en heeft een agrarisch karakter. Op het zuidoostelijke deel van de terp daarentegen is het grootste deel van de dorpsbebouwing geconcentreerd en dit terpgedeelte heeft daardoor een veel meer besloten karakter. Ook binnen deze dorpskern vormen contrasten tussen open en meer besloten ruimtes een karakteristiek element van de ruimtelijke opbouw.

De ruimtelijke geleding wordt behalve door de bebouwing in belangrijke mate bepaald door langs erfgrenzen geplaatste hagen en, plaatselijk fors, geboomte; deze bomen dragen bovendien bij tot de beeldkwaliteit van het dorpsgebied.

De dorpsplattegrond geeft aan dat de bebouwing niet volgens een strak patroon is geordend, maar een tamelijk los verband vertoont. Wel is in het algemeen de oriëntatie van de oostelijke bebouwing op het water duidelijk. De aan de overzijde van het water gesitueerde groepering van

bebouwing sluit in ruimtelijk opzicht op deze structuur aan. Anders is dit bij de vroeg-20ste-eeuwse verdichting die in het gebied ten noorden van de dorpskerk is opgetreden; deze bebouwing vormt in de ruimtelijke opbouw een afzonderlijk geheel zonder directe relatie met de vaart. Binnen de totale dorpsopbouw neemt de kerk in structureel opzicht een weinig opvallende plaats in tussen de bebouwing op de zuidoostelijke terpomtrek.

De dorpsbebouwing bestaat, behalve uit de markante dorpskerk en boerderijen, voornamelijk uit eenvoudige, 19de- en 20ste-eeuwse woonbebouwing. De geringe omvang en de eenvoudige vormgeving van deze panden zijn typerend voor het dorpskarakter van Schraard.

Nadere typering van de te beschermen waarden

In de huidige nederzettingsstructuur is de historische ontwikkeling van het terpdorp duidelijk herkenbaar gebleven.

De te beschermen waarden binnen het dorp zijn primair gelegen in de historische dorpsstructuur en het ten dele karakteristieke bebouwingsbeeld. Een belangrijk element in deze structuur in het patroon van rij- en waterwegen, dat sinds het begin van de 19de eeuw vrijwel niet is gewijzigd. De ringvormige omtrek van de terp wordt geaccentueerd door het beloop van de Schraarder Vaart. In samenhang met het overwegend radiale patroon van rijwegen vormt dit de hoofdstructuur waarbinnen zich het bebouwingspatroon heeft ontwikkeld.

Het min of meer gebogen beloop van de wegen versterkt de door zijn informele opbouw gekenmerkte dorpsvorm van Schraard. In de eenvoudige profilering en de geringe breedte van de wegen binnen het dorp komt de landelijke karakteristiek van de nederzetting tot uitdrukking. In het terpdorp wordt overal klinkerbestrating toegepast. Het eenduidige beeld van een smalle rijweg met bermen aan weerszijden wordt slechts op enkele plaatsen verzwakt door molgoten of verhoogde stoepbanden.

Slechts de Smidstraat heeft een functie ten behoeve van het doorgaande verkeer. De overige wegen hebben primair een lokale ontsluitingsfunctie en zijn dan ook smaller dan de Smidstraat. Het ten zuiden van de Smidstraat gelegen gebied langs de Schraarder Vaart is aan weerszijden van het water bebouwd en vormt in ruimtelijk opzicht één geheel met het aansluitende deel van de Dorpsstraat. De combinatie van de vaart, de gevarieerde, deels

historische bebouwing en groene structurelementen, waarin forse bomen en grastaluds het beeld bepalen, geven dit gebied een hoge beeldkwaliteit. Waardevolle elementen in de bebouwing zijn hier enige forse houten schuren, welke verwijzen naar de invloed die de hooihandel heeft gehad op het ontstaan van dit onderdeel van de dorpsstructuur.

Ten noorden van de Smidstraat wordt de vaart uitsluitend aan de terpzijde door bebouwing begrensd. Dit gebiedje is ontsloten door een verhard pad langs de achterzijde van de percelen aan de vaart. Het achterkanten-karakter van een deel van de bebouwing en de sterk wisselende rooilijn verwijzen ook hier naar de oorspronkelijke oriëntatie op de vaart. De ruimtelijke eenheid van het aan weerszijden van dit kerkepad gelegen tuengebied wordt versterkt door op de perceelsgrenzen staande hagen en bomen.

Het scherpe contrast tussen het onbebouwde en het bebouwde terpgedeelte is in deze eeuw verminderd ten gevolge van bebouwing van het ten noorden van de kerk gelegen gebied. In feite is ter plekke een afzonderlijk buurtje ontstaan. De resterende open ruimte ten oosten ervan kent daardoor geen visueel verband meer met het open buitengebied.

Het kerkerrein zelf ligt, nog duidelijk verheven, op een onvergraven deel van de terp. Typerend is de inrichting van het kerkerrein: het wordt omgeven door een kerkhof met aan de buitenzijde een grindpad en een begrenzing door een stenen muur. Aan de zuidzijde grenst het kerkerrein aan de terpvoet. Van wezenlijk belang is hier de visuele relatie van het terpdorp met het open omringende landschap, dat buiten het dorpsmassief door een tweetal boerderijen engiszins wordt begrensd.

Ten westen van de kerk vormt een zijweg van de Schoolstraat de ontsluiting voor twee markante boerderijen op het westelijke terpgedeelte. De ruimtelijke betekenis van de boerderijcomplexen aan de buitenrand van het dorp wordt in alle gevallen benadrukt door de bijbehorende, soms forse erfbeplanting.

Het westelijke en noordwestelijke deel van het terpdorp kan in functioneel opzicht tot het omringende agrarische gebied worden gerekend, en staat door zijn openheid ook in directe ruimtelijke relatie daarmee. De situering van markante boerderijen rondom een open landschappelijke ruimte, welke het oorspronkelijk overwegend agrarische karakter van de dorpssterp benadrukt, heeft hier geleid tot een gebied met een hoge beeldkwaliteit dat zowel visueel als in historisch-structureel opzicht een

essentieel onderdeel van de terpstructuur vormt.

De bebouwing van de dorpsterp bestaat vrijwel geheel uit losstaande panden, die over het algemeen enkele meters van de verharding zijn gelegen. De tussenliggende ruimte is ingericht als tuin, waarbij de perceelsbegrenzingsen in de vorm van hagen of hekjes een belangrijke ruimtelijke rol vervullen. De oriëntatie van de woningen is wisselend, zowel onderling als ten opzichte van de wegrichting, waardoor een sterk gevarieerde ruimte-opbouw ontstaat. De bouwperiode en, daarmee samenhangend, de historische beeldkwaliteit van de meeste huidige panden is overwegend laat-19de-eeuws. Van belang is over het algemeen de hoofdvorm, de maat en het materiaalgebruik van de bebouwing.

De panden bestaan uit één bouwlaag met een kap. Oudere panden hebben meestal een schilddak en zijn veelal gedekt met rode pannen. De uit deze eeuw daterende panden hebben wisselende dakvormen; de daken zijn afwisselend gedekt met rode dan wel blauwe gesmoorde pannen. De gevels van de panden zijn opgetrokken uit baksteen. Markant is het vrij grote aantal gepleisterde en/of in een lichte kleur geverfde panden. De detaillering van de woningen is eenvoudig; slechts enkele panden zijn getooid met gevelversieringen. De gevelopeningen hebben overwegend een verticale gerichtheid.

Begrenzing van het aangewezen gezicht

Het gebied waarop de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht betrekking heeft, omvat de gehele terpnederzetting Schraard, waarvan het historische karakter in structuur en, in mindere mate, in bebouwing grotendeels is behouden en herkenbaar is gebleven. De dorpsbebouwing direct ten oosten van de terp maakt onderdeel uit van de historische structuur van de nederzetting en is derhalve binnen het beschermde gebied opgenomen. Enkele ten zuiden van de terp gelegen boerderijen hebben zowel in visueel, als in structureel opzicht een directe relatie met de dorpsterp als begrenzing van het tussengelegen open gebied, en zijn om die reden binnen het beschermde gezicht opgenomen. Bij het bepalen van het beloop van de grens is getracht deze, waar mogelijk, te laten samenvallen met aanwezige perceelsgrenzen. De exacte begrenzing van het beschermde dorpsgezicht is weergegeven op bijgevoegde kaart, nummer 325.

Rechtsgevolg aanwijzing

Ter effectueering van de bescherming van het aangewezen dorpsgezicht moet ingevolge artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening een bestemmingsplan worden ontwikkeld. De toelichting op de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht kan daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen.

Doel van de aanwijzing is, de karakteristieke met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen binnen het gebied.

De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling, die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

Geraadpleegde literatuur:

Boersma, J.W. (samenstelling).
Terpen; mens en milieu.
Haren, 1970.

Buro Bügel/Van de Dijk. Gemeente
Wonseradeel, Schraard; voorstel te
beschermen dorpsgezicht.
Groningen, 1980.

Halbertsma, H.
Terpen tussen Vlie en Eems. Een
geografisch-historische benadering.
2 dln. Groningen, 1963.

Reijntjes, E.T.
Schraard, rehabilitatie van een
dorskern. Delft/Exmorra, 1974.

Rienks, K.A. en Walther, G.L.
Binnendijken en Slieperdijken yn
Fryslân. 2 dln.
Leeuwarden, 1984 (facsimile herdruk
van 1954).

Spahr van der Hoek, J.J. (eindred.).
Geakunde Wunseradiel.
Boalsert, 1969.

Colofon:

Uitgave van de Rijksdienst voor de
Monumentenzorg, Zeist.
Historisch-geografisch en stede-
bouwkundig onderzoek:
Drs. A.L. Vernooij, Amsterdam.

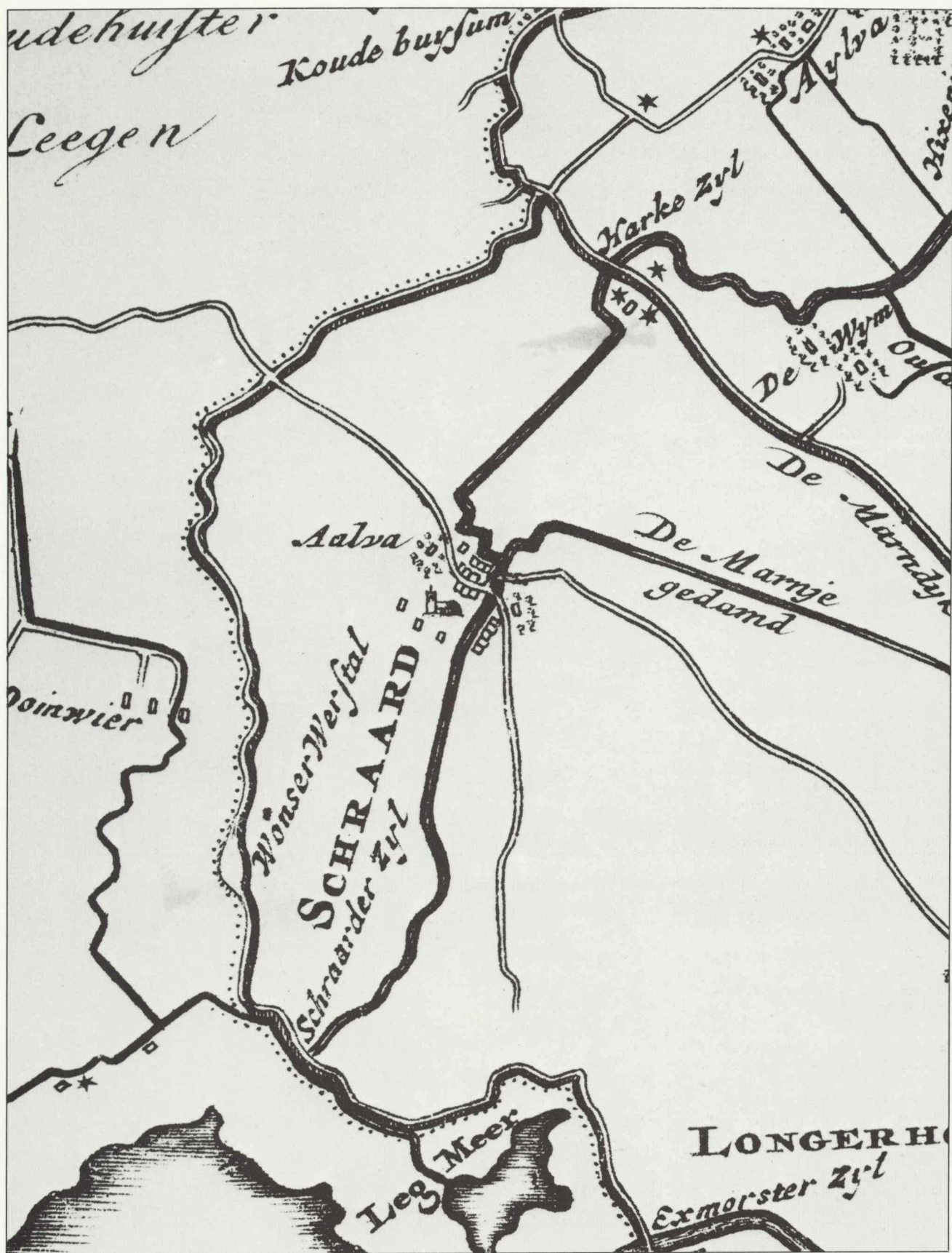
Foto's:
Dienst van het Kadaster en de
Openbare Registers, Apeldoorn
(afb. 2);
Rijksdienst voor de Monumentenzorg,
Zeist (afb. 1, 3, 4);
Topografische Dienst, Emmen
(omslag).

Kaart en illustratie in de tekst:
Studio Ineke van der Burg, Bilthoven.

Verkoopprijs f 10,-.
Deze publikatie is schriftelijk of
telefonisch te bestellen bij het
Distributiecentrum DOP
Postbus 20014
2500 EA 's-Gravenhage.
Telefoon: 070-78 98 80.
Onder vermelding van bestelnummer
of ISBN 90 346 1463 8.

Druk:
Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage.

1.110518114008

Afb. 1. B. Schotanus à Sterringa, Uitbeelding der Heerlijkheit Friesland, 1970 (facsimile herdruk van 1718), grietenij Wonseradeel, fragment.

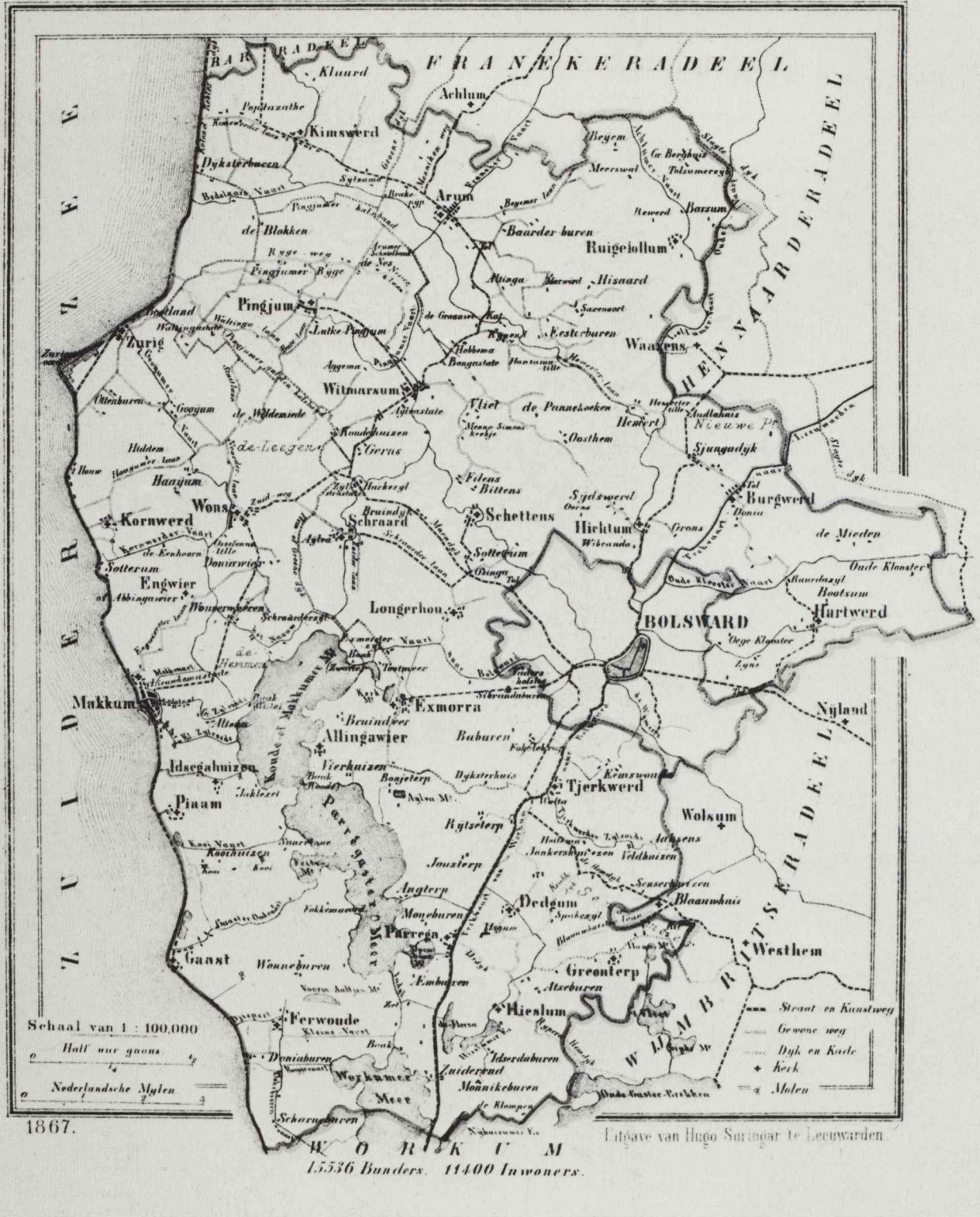

Afb. 2. Kadastraal Minuutplan gemeente Wonseradeel, circa 1830, fragment.

1,110518114009

Afb. 3. Topographische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, 1973 (facsimile herdruk van 1854), blad 10, fragment.

Afb. 4. J. Kuiper, Gemeente-atlas van Nederland, 1867, provincie Friesland, gemeente Wonseradeel.